

Mahmud Derwüş, Gassan Kanafani we Palestina

Category: Edebi makalalar, Hekaýalar, Kitapcy, Nukdaýnazar, Romanlar, Sözler
написано kitapcy | 26 января, 2025
Mahmud Derwüş, Gassan Kanafani we Palestina MAHMUD DERWÜŞ,
GASSAN KANAFANI we PALESTINA

Erbetligiň adatylygy biperwaýlyga öwrülende, başgalaryň gynanjyna seretmek öz dünýäleri bilen gümra bolup ýaşayanlara garşy çaprazlyga düşürýär.

Jemgyýetiň ýitirilme gorkusy we ýitirme dialektijasy, gahrymanlyk prinsipleri we duşmançylyk literaturasyna bulandyrylan ýalanlarynyň töwereginde söz bilen beýan edip bolmajak derejede inkär edijilik bilen dowam edip gidýär.

Başgalaryň gynanjy-da şu ýerde ýok bolýar, gören gynanjyňam ynamsyz ýerden boşluga sowrulýar.

Çaganyň çaga, halkyň halk, pişigiň pişik, öýleriň öý holan

islendik ýerde gynanjyň seredişi nähili atlar we nähili sözler bilenem bolsa hapalanmaýar. Adamyň ruhy, adamyň kalby diňe bir adamyň ölümi bilen däl, eýse bir pişigiň parçalanmagy bilenem, bir öýüň ýykylyp-ýumrulmagy bilenem, bie agajyň çapylmagy bilenem agdar-dünđer bolup bilýär.

Şeýle-de adam bularyň barsyny begenibem kabul edip bilýär. Görenlerimiz aňmyza gynaň bolup girenden soň öňküsi ýaly bolup bilemzok, görenlerimizem bizi gowulaşdyryp bilenok.

Ýeri gelende genosidçi we eksplutator jemgyýet seni öz dogry tarapyna çekýär, ine, iň gorkunç ýeri-de şu.

Hut şu aýtymda adamyň ruhuny we kalbyny bir gyra zyňandygyny, agalyk ediji düşüňjä guýruk bolandygyny, iň warwar pikirleri aýtmakdan gaça durmaýandygyny görýäris.

Syýasy ugruň ortagürpe deň köpçüliginiň akly syýasy gözýetimiň geçmişiniň çökündisi geljegiň göz öňüne getirip bolmajak emele gelmesi bilen şu günüň ýüküni çekýär. Kararsyz goýan ýa bolmasa mejburyýet bilen tirkelen guýrugynyň ýüküni, kalbynyň awuşamasyny duýa-duýa aýdýan ejizlik özüni bildirýär. Indi ýaşaýşyň sermelän ýerini çözüp bilmän aklyny ýatyrhan hakykatyň ýalandygyny ipohondriýasy (esassyz gaýgy-gamy) bilen muny kabul edýär.

Işiň içinden çykyp bilmeýär, ýüregini ýitiren we aklyny syýasy gözýetimiň hatalaryna bagyşlan durmuşynyň kenarynda ýok bolmaga mejbur bolýar.

Käbir adam şeýle garşylygy-da berip bilmeýär, howalaly serhoşlygyň ädimleri bilen diňe şemalyň galgadýan ýapragy ýaly boş meýdanda tükeniksiz gykylyklwry bilen bardygyny-da bilmeýär. Islendik adamyň başgalaryň gaýgy-gussasyna seretme wyždany öz öýüniň penjiresi döwülýänçä.

Hanna Arendtiň «Ýalanlar öz tebigaty boýunça üýtgedilip we hökümet yzygiderli ýagdaýda öz taryhyny täzeläp durmaly» diýen sözi şu günümüzüň samsyklaçlygyny ýüze çykarýar.

Köne-de bolsa, dygysyz aýlanyp duran düzgün şu. Siwilizasiýa diýip hödürlenen warwarlygyň magşary.

Akly warsakylara gark eden bilen warsakylary ýuwdup ýöreniň meňzeş jandardygyny bilmegiň gynanjy bar.

Öwrenişibem gidipdiris, adam-da sebäbi biz. Doňýürek biz. Hakykat öli dil dogurýar. Adamyň hakyky ýüzüni tanap bolmaýar, çünki ol öz ýalany bilen hakykaty ýok etjek bolýar.

Daşymyzy gurşap alan ýalan, daşymyzy gurşap alan utanç we jenaýat – köpçüligiň akly, gözleri we gulaklarydyr.

Bu kerligiň, körlügiň mergen eserdeňligi bilen hakykatyň urlan ýerinden gaýtadan hakykat jedelleşilip başlanýar.

Häzir öýüň penjiresinden seredip göreliň: Ha ýangynlara bürensin, ha-da baglar bilen gursalsyn, ekplutatoryň öýi hiç haçanam baýnamaz.

Erbetligiň gürrüňi içindäkä ýakynlaşman daşaryk seretmegiň samsyklaç aňsatçylygy bar.

Içerde tomaşa edýänine daşaryk çykanda möňňürip aglaýan köpçülik käwagtam içerde bolýan ýangyna alkys okaýar.

Biziň paýymyza bakyslarymyzy şu duran ýerimizden alyp, daş zyňyp biljek zalymymyzyň ýüzüne utanjyny bazyrdadyp basabilmekdir: Palestin halkynyň hormata mynasyp goranyşyna teşnediris, edil içerden goranyşa teşne boluşymyz ýaly.

Fotosurat: EPA

Dünýäniň warwarlygyna medeniýetli agyzlary, nukdaýnazarlary bilen çanak tutandyklary üçin intelligensiýanyň wekilleri, sungat işgärleri, ýazyjy-şahyrlaram bir gün ölüp gitmeli.

Şolar ýaly wyždanyň üstünde gezdirilen nukdaýnazar, şolar ýaly aýdylan sözler, şolar ýaly edilen işler, şolar ýaly bolup geçen zatlar ýaly ýaşamak ezyetdir.

Azatlygyň hiç bir girdi-çykdyşy bolmazdan sesiň endireýän

ýerinde hakykatam dikilgazyk bolar, adamyň özem.

Ine, agalyk ediji intelligensiýanyň köpbilmiş häkimiýet tarapa degişli araçägi, ýigrenji syýasat apparatyna ýöneltmedik ýerinde häkimiýetiň tabynlygyndakylara ýönelýär.

Edil häkimiýetiň tabynlygyndakylaryň häkimiýete ýöneltmedik sowallarynda olara ýönelişi ýaly.

Diňe şolar dogryny öňe sürýär diýip, diňe şolar bir pursatlyk wyždan törpüsine dakylandygy üçin iki tarap sebäpli aradaky bigünä halk jowranýar.

Biri-birleri bilen gidişmegi goýup, biri-birlerindäki häkimiýet çözülmegini iniňi düýrükdirişi iş başyndaky häkimiýetiň tabynlygyndakylaryň gykylygyny ýok etmek üçin dem salymda bigünä hakka barmak çommaldyp başlaýarlar.

Kalpsyzlygyň we hakyda ýitgisiniň duýdarsyz ýüze çykyp, konsepsiýalaryň kölegesinde hukuk çarçuwalaryny çyzyp, wyždan çykalgasynda bolmaklary-da şolar ýaly gülkünç.

Adamkärçilik orta çykýar. Bir mahallar häkimiýet tortuny iýen gatlagyň edil häzir häkimiýet tortuny iýýän gatлага nezire bolsun diýip, okkupator döwleti el çarpyp goldamagy geňem görülenok, sebäbi öz ýurdunyň çäklerinde edilen gandöküşliklerde häzirki häkimiýet bilen egin-egne diräp durmagy-da ýatdan çykarmazlar.

Her iki gatlagam birmeňzeş ýerde durýarlar. Iki gatlak üçinem aýdylmaly köp zat bar, aýtmaga hiç zat ýok.

Şunuň bilen baglanyşykly «Alžiriň garaşsyzlyk urşy» kinofilmindäki dialoglary dykgatyňyza ýetirmek isleýärim. Korrespondent tussag edilen alžirliden sorady:

– Bigünä gurbanlara hüjüm etmek üçin aýallaryň ulanýan torbasynda bomba daşamak namartlyk bolanokmy?

Alžirli-de şeýle jogap berýärdi:

– Garawsyz obalara napalm bombalaryny atyp, münlerçe adamy öldürmek has beter namartlyk dälmi?.. Bize bombalaýjy istrebitelleriňizi beriň, torbalar siziňki bolsun!

Palestin halkynyň arkasynda durmagy we Ysraýyla garşy çykmagy musulmanlyk bilenem iudeýlik bilenem düşündirip bolmaýar. Ol ýerde ençeme ýyllap psihopat döwletiň öýleri bombalaýan, çagalary öldürýän günü bilen daňyňy atyrmagyň hasabyny

çykarmakdan kalendarlar ejiz geler. Şol bir wagtyň özünde köçäniň ortasynda çagalary urup-horlaýan bilen snaýperçiler arkaly ýönekeý ilaty pürreleýän döwlet bir kelleden çykan aklyň miwesidir.

Ölmän ýaşajak bolmagyň günä, hakykaty aýtmagyň utanç bolan bu ýurdunda sözler dogrulygyň ýüküni götermäninde daşaryk syzan goranyş ýalkymynyň ýüküni göterýär.

Palestinaly şahyr we ýazyjy Mahmud Derwüş

• **Mahmud Derwüş we goranyş**

Mahmud Derwüş «Aty nämüçin ýeke goýduň» diýip ýazýar, yzyndanam:

*«Öýe hemra bolsun diýipdim zürýadym,
Öýler ölýän eken terk etse ýaşajjylary» –*

diýip, hut Palestinanyň başdan geçirýän şum ykbalyny ýatladýardy.

Bolup geçen durmuş bolmadyk hyýallaryň kölegesinde görkezýär

tersini jümle-jahana. Kökünden goparylmadyk agaçlar ýaly boý almagyny dowam etdirýär.

Mahmud Derwüş ölüp gitdi, azatlyga hemra bolsun diýibem onuň Palestinasy şindizem ýaşaýar.

Sözlerden düzülen azat ýurdy emele getirmegiň girdabyndan, azatlyga uzaýan öýkeli döwrüň esselerinden taryhyň kipaýatsyz, çylgymly nazaryndan dogry netije çykarmak mümkin däle ýakyn.

Ölüm, uruş, terk ediş, dymyşlyk şygar edilen temalaryň töwereginde aýlanýan her bir gürrüňiň çeňňek ýaly adamyň içini dilip geçip bilme mümkinçiligi aslynda mümkin dälligiň döreýşini alamatlandyrýar.

Mahmud Derwüşde mümkinçilik – göz önüne getirip bolýan ýurt, mümkinçiliksizlik bolsa – taryhyň toruna çolaşyp galan ýurduň ikilenç ýaşap bilmezligidir.

Bu mümkinçilik bilen mümkinçiliksizligiň sepgidinde gurşap alýan Palestinanyň azatlygyna we onuň ýalňyzlygyna edilýän nygtama okkupatoryň we basybalyjynyň hakydasyna zaýalanyp gorka bürenýär.

Basybalyjylar Palestinanyň azatlygyna-da, ýalňyzlygyna-da takat getirip bilmeýär.

Basybalyjy ýaradylyş mifi bilen ýok ediş hakydasyny inýeksirlemäge synanyşýan pursatynyň arssyny Mahmud Derwüşüň ölüm, terk ediş, milli aýratynlyk, ýer, öý, ýol, okkupasiýa düşünjeleri şarpa ýolýar.

Ýerinden pyzylan basybalyjynyň gazaby hasam artýan wagty Derwüşüň hakyda mümkinçilikleri birden köp ýaraga bürenýär, birnäçe tarapdan duşmany gabaýar.

Şeýdibem basybalyjy elindäki iň soňky artykmaçlygy ulanýar: bombalaýar, sürgün edýär, adamlary ogurlaýar, öldürýär.

Bärde halkyna ses bolmak üçin ýaňlanan şahyryň sesi gysylýar. Çünki menlik doglup-dogulmanka halk bilen doldurylýar.

Terk ediş hökümini ýitirip, Derwüş taryh arenasynyň iň önünde goýmak bilen Palestinany Derwüş, Derwüş-de Palestina edipdi. Hawa, ol garşysyndaky basybalyjlara-da şeýle bir täsir edipdi welin, bir döwür onuň adyny okuw kitaplaryna salmagyň jedeli hem edilipdir.

Emma bu jedelleriň üsti Mahmud Derwüşüň beren güýçli jogaby

sebäpli yirky bilen örtülýär we jedeliň soňuna nokat goýulýar.
Çünki Derwüş şeýle diýipdir:

Şeýtjek bolýañ dälmi!

Ýeri bolýa, belle!

Belle birinji sahypanyň başyndan tä ahyryna çenli.

Ýigrenjim ýok adamlara,

Hiç kime hüjüm etmek niýetimem ýok!

Ýöne aç galanymda,

Topragymy depgiläniň çigligine etini iýerin!

Özüňi gora, gork meniň açlygymdan,

Gork meniň gazabymdan!

Gora özüňi!

- **Gassan Kanafani, boyun bilen gylyç**

Gassan Kanafani diňe žurnalist we ýazyjy-da däl di. Palestin dawasynyň, ýurtsyzlygyň, bosgunçylygyň, zary-girýanlygyň ruhy garawullaryndandy.

Ol muny ýazan kitaplarynda, çykarýan gazet-žurnallarynda düşünjesiniň horjunynda göterýärdi.

1972-nji ýylyň 8-nji iýulyna gelinende Gassan Kanafani we Palestin dawasy üçin garaňky günüň perdesi bireýýämden syrylypdy.

Gassan Kanafani ogly Faýez, gyzy Leýla bilen bile

Ogly Faýeziň oýnawaç otlusyny bejerip berenden soň inisi Lamis bilen bile awtoulagyna tarap ýöränlerinde, körpe gyzy Leýla-da merdiwanda kakasynyň açyp beren şokoladyny iýýärdi.

Gassan açary tovlan badyna bomba ýarylýar we awtoulag kül-uşak bolýar.

Gassan Kanafani 36 ýaşynda öldürilýär, terakty Ysraýylyň gizlin gullugy Mossadyň «Lod» howa menziline edilen hüjümiň ary hökmünde edendigi aýdylýar.

Mossad muny özüne bahana eden bolýar, ýöne düýp maksadyň Gassan Kanafaniniň gazanan meşhurlygy, köpçülige we gatnaşykdaaky syýasy topara täsirini ýetirme we ugrukdyryp bilme güýji bilen baglanyşyklydygy köre mälim.

Öýüniň golaýjygynda öldürilmegi, çagalarynyň we aýalynyň edil şol pursatlarda öýde bolmagy wakany tragediýa bolmakdan çykaryp, dünýäniň merhemetine sygmajak uly pajygaly hadysa öwürýär.

Gassan Kanafaniniň aýaly Anni Kanafani bombanyň ýarylan pursatyndan soňky minutlary şeýle gürrüň berýär:

– Birnäçe metr aňyrda Lamisi tapdyk, Gassan ýokdy. Oňa seslendim, soňra çep aýagynyň öňümde ýatandygyny duýdum. Faýez kellesini diwara urýardy, gyzyмыz Leýla yzyny üzmän «Kaka, kaka...» diýip gygyrýardy. Doňup galdym.

Agambeniň «Ölüm – ysraýylly ussatdyr» sözi geçmişden şu güne çenli özünden hiç zat ýitirmän her gün ýerini tapýar.

1972-nji ýylda awtoulagyna bomba goýup Kanafanini öldürende, edil häzir hassahanadaky bigünä çagalary bombalanda-da, Ysraýyp ölümiň ussadydyr.

Kanafani okkupatoryň basyşçy-diýdimzor aklynyň netijesinde emele gelen pessimizmi, bitaplygy üstünden atyp döreden hekaýalary, romanlary, makalalary bilen Ysraýyly gabawa alýar. Eserleri bilen adamlaryň agzyny bir agza garadyp, gatlaklara hakly palestin dawasyny we goranyşyny wagyz etmek bilen birlikde Ysraýylyň taryhy jenaýat bukjasyny-da açyp, olaryň bagryny otlaýardy. Bu ugurda döreden eserleri bilen gabaw taktikasyna garşy berk duranam bolsa, her bir adam ýaly olam umytsyzlyga düşüpdür, «Bilýän ýeke zadymyz: ertiriňem şu günden gowy bolmajagy we derýanyň boýunda asla gelmejek gämä intizar bolup garaşýandygymyz. Hemme zatdan goparylma hökümine giriftar edildik – öz ýok boluşymyzdan başga hemme zatdan» diýip, ertirki günleriňem habaryny beripdir.

Palestinaly žurnalist, ýazyjy, aktiwist Gassan Kanafani

Kanafani hem-ä gelip ýeten derejesinden hem-de ýetişen şertlerinden ötri edebi etika pozisiýasynda öz diýenini gögerdip, jemgyýetçilik we medeni ulgama jogapkärçilik pikiri bilen çemeleşýär, döwre arhiwlik edýär, jemgyýetçilik hakydany öz eserleriniň üstünde gurýar.

Häkimiýetiň we döwletiň talan gymmatlyklary, taryhy hadysalary syýasy hakydany we medeni gymmatlyklary ýatdan çykartman, ýykgynçylygyň özüni hut häkimiýetiň we döwletiň garşysyna goýanda, halkyny ýepbeklemegi-de gözden salmandyr. Şeýle bolansoň, onuň «Haýfa dolanyp gelmek»hekaýasynda we «Güneşdäki adamlar» romanynda bu pikirini mesaňa mälim edipdir. Çünki köpçüligi çagyrmak, köpçülige ýatdan çykarmazlyk duýgusyny bermek, köpçüligi bir ýerde saklamagyň iň güýçli ýollarynyň biri-de sungatyň we edebiýatyň galkan edinen ideologiýasy bilen köpçüligi oýarmakdandan geçýär.

«Haýfa gaýdyp gelmek» hekaýasynyň beýan edilýän wakalar 1947-nji ýylda BMG-nyň Bölme meýilnamasynyň güýje giren ýyllaryna gabat gelýär. Araplar bilen jöhitleriň arasynda uly

çaknyşyklar bolup geçýär, arap ilaty 62 müňden 5-6 müňe gelýär.

Hekaýa Haýfadan gaçanda sallançakdaky çagasyny ýatdan çykaran maşgaladan söz açýar. Birnäçe ýyl geçenden soň maşgala Haýfa gaýdyp gelende, olaryň öýünde jöhüt maşgalasy ýaşaýar. Sallançakda taşlanyp gidilen ogullary-da ysraýyl esgeri bolupdyr. Urusyň iň gorkunç tarapy şu ýerde beýan edilýär – çagasyny sallançakda-ka undan ene-ata..

Haldunyň ady indi Dow. Kanafani Dowuň agzyndan palestin halkynyň iň uly çykgynsyzlygyny tankyt edip, şeýle diýýär:

«- Haýfany terk etmeli dälidiňiz. Aýdaly, beýtmek mümkin däl eken, näme bolanda-da sallançakdaky çagaňyzy taşlap gitmeli däl ekeniňiz. Bulam mümkin däl bolsa, iň bolmanda yza gaýdyp gelmekden asla el çekmeli dälidiňiz.

Munuňam mümkin bolmandygyny aýdýarsyňyzmy? Ýigrimi ýyl geçdi! Tegelek ýigrimi ýyl! Şunça wagtlap ogluňy gaýdyp almak üçin näme etdiň? Seň ýeriňde bolan bolsam, diňe şunuň üçinem elime ýarag alardym. Şundan güýçli isleg bolup bilermi?»

«Güneşdäki adam» romanynyň ikinji planynda bolsa Kanafani ýurtlaryny taşlap gaýdýan palestinalylara düýpli tankydy bellikleri edýär.

Romanda gaçmagy gaýdyp gelmegiň ýoly hasaplaýanlaryň – dünýäde hossarsyz galyp sesini eşitdirip bilmeýän halkyň çyrpynyşynyň üstünde durup geçýär.

Adam bir gezek taşlap gaýtdymy, soň ol ýere hiç bir ýagdaýda dolanyp gelip bilmez pikiri romanyň içinden eriş-argaç bolup geçýär. Kanafani romanyň soňunda halkyň sesini eşitdirip bilmezlik meselesini şeýle gozgaýar:

«Nämüçin tankyň gapdalyna urmadyňyz?

Nämüçün tankyň diwarlaryny ýumruklamadyňyz? Nämüçin? Nämüçin? Nämüçin?»

Gassan Kanafani birnäçe ýyl mundan öň BBC-ä beren reportažynda Ysraýyl bilen Palestinanyň arasyndaky ýagdaýynyň eýmençiligi we näçe ýyl geçse-de üýtgameýän tarapyny şeýle suratlandyrypdy:

«Göz öňüne tutýan zadyň gylyç bilen boýunyň arasyndaky birtüýsli çykyş».

Fotosurat: Mohammed Abed/AFP

• Palestina

Taryhy dartgynlylykda degişlilik we genosid düşüňjelerini ýyggy-ýyggydan görýän uruşlarymyzda taraplara diňe halk we döwlet sistematikasynda baha berip bileris.

Wýetnamdan Hytaýdaky uýgur türklerine, Kürdüstandan Palestina, Garabagdan Alžire çenli geografiki giňişlikleri gurşap alýan yüzlerçe mysalda basybalyjylaryň gandöküşlikler bilen doly taryhlaryna siňe syn edip görüň.

Azatlyk arzuwy bilen gurşalan ähli halklar ýaly Palestinada Ysraýylyň milli oýanyş diýip dünýäniň gözüni baglaýan meselesi hökmünde aktuallygyny saklaýar.

Ýer ýüzünde Ysraýyla nälet okaýan döwletleriň tutynyň aňyrsynda Ysraýylyň ýanyndadygy, halkara uruş hukugy patarrakylary bilen warwarlygy medeniýet sirkulýaryna çekendigi görülýär.

Bu uly aldawçylygy ýuwdan biçäre intelligensiýa, ýazyjy-şahyrlar we sungat işgärleri-de düýn we şugün bolup geçýän

gandöküşlige goşant goşýandyklary geň görülmeýän hakykatdyr. Palestinanyň agysyny aglap gözýaş dökýänler öz ýurtlarynda eneleriň gözýaşyny-a dökdürýärler. Şu ikiýüzli dünýäde propogandanyň önümi bolan uruş jenaýatlarynyň üstüni örtenleriň, raýatlary eleme-deşik edenleriň, gorka salyp ýer-ýurdundan jyda düşürenleriň, şäherleri bombalaýanlartň gözýaşy galplykdan başga zat däldir.

Mahmud Derwüş we Gassan Kanafani ýaly ýazyjylar palestin konfliktiniň mysalynda eksplutasiýa astyndaky ähli halklaryň ruhy tekgesidir.

Bizem şol bir görnüşde, ähli eksplutatorlara, basybalyjylara Mahmud Derwüşiniň şygry bilen seslenýäris:

*Raketa sizden, daş bizden
Gylyç sizden, gan bizden
Ataş sizden, jan bizden
Sagatlaryňyzy-da alyň wagtymyzdan
Hem güm boluň!*

Nirede ýaşaýan bolsaňyz ýaşañ
Ýöne indi durmaň ýanymyzda
Nirden çagyryan bolsaňyz çagyryň ajalyňyzy
Çekiň eliňizi çöregimizden we duzumyzdan
Ýaramyzdan, suwumyzdan we ýerimizden
Alyň paýyňyza düşenini-de ganymyzdan
Hany, güm boluň!

Eý sözleriň yzy bilen gidenler
Ýükläň arkaňyza ismleriňizi
Öçüriň ýatlamalarymyzdan ähli suratlaryňyzy
Hem güm boluň!

Mustafa ORMAN,
ýazyjy.

Şenbe, 21.10.2023 ý. Edebi makalalar